

कोल्हापूर जिल्ह्यातील कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास

प्रा. पर्वत प्रदीप कांबळे

संशोधक विद्यार्थी

Corresponding Author - प्रा. पर्वत प्रदीप कांबळे

DOI - 10.5281/zenodo.10939386

सारांश (Abstract) :

कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेचा तुलनात्मक अभ्यास करणे हा या संशोधनाचा हेतू होता. सदर हेतू साध्य करण्यासाठी हुपरी व इचलकरंजी शहरातील कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणी व 30 नोकरी करणाऱ्या महिला असे एकूण 60 महिलांचा नमुना सहेतूक नमुना निवड पद्धतीने निवडले. सदर संशोधनातील माहिती गोळा करण्यासाठी डॉ. एस. के. मंगल आणि शुभ्रा मंगल यांची भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणी वापरली आहे. प्रस्तुत संशोधनात मिळालेल्या माहितीचे विश्लेषण केले असता मिळालेले निष्कर्ष हे पुढील प्रमाणे :- 1) कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेमधील आंतर-वैयक्तिक व्यवस्थापनेबाबत फरक दिसून येत नाही. 2) कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणीपेक्षा नोकरी करणाऱ्या महिलांच्या मध्ये भावनिक बुद्धिमत्ते मधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव, आंतर-वैयक्तिक जाणीव, व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन आणि एकूण भावनिक बुद्धिमत्ता उच्च असल्याचे दिसून येते.

मुख्य शब्द (Key words) : भावनिक बुद्धिमत्ता, गृहिणी आणि नोकरी करणाऱ्या महिला

प्रस्तावना (Introduction) :

कोरोनाव्हायरस रोग 2019 (कोविड -19) हा एक अति संसर्गजन्य रोग आहे जो गंभीर तीव्र श्वसन सिंड्रोम-संबंधित कोरोनावायरस 2 अथवा (एसएआरएस-कोव्ह-2) (SARS-CoV-2) या नावाच्या नवीन विषाणूद्वारे होतो. ज्या सार्स (SARS-CoV-1) या रोगाने आग्नेय आशियामध्ये थैमान घातले होते. त्या कोरोनावायरस विषाणूच्या प्रजातीतील पण पूर्णपणे नवीन असा हा विषाणू आहे. (Perlman, Stanley. - Feb 2020)

डिसेंबर 2019 मध्ये चीनच्या हुबेई प्रांताची राजधानी वुहानमध्ये या नवीन आजाराची पहिली ओळख

करण्यात आली होती. (तेथेच हा रोग कृत्रिमपणे तयार करण्यात आला.) आणि त्यानंतर जागतिक स्तरावर या आजाराचा प्रसार झाला व त्याने जागतिक महामारीचे रूप घेतले. (Boseley, Sarah - January 30, 2020). या आजाराच्या सामान्य लक्षणांमध्ये ताप, खोकला आणि श्वास लागणे यांचा समावेश आहे, तर इतर लक्षणांमध्ये थकवा, स्नायू दुखणे, अतिसार, घसा खवखवणे, गंध कमी होणे आणि पोटदुखी या लक्षणांचा समावेश असू शकतो. सामान्यतः लागण झाल्यापासून लक्षणे दिसण्यापर्यंतचा कालावधी हा दोन ते चौदा दिवसांचा असू शकतो. बहुतेक प्रकरणांमध्ये सौम्य लक्षणे आढळतात, तर काही रोग्यांमध्ये

व्हायरल न्युमोनिया आणि बहु-अवयव निकामी होण्याची भीती असते.

महाराष्ट्रातील कोरोना विषाणू उद्रेकातील पहिल्या रुग्णाची नोंद 9 मार्च 2020 रोजी पुण्यात झाली.

कोरोनाचे 4 प्रकार :

1. 229E अल्फा कोरोनाव्हायरस
2. NL63 अल्फा कोरोनाव्हायरस
3. OC43 बीटा कोरोनाव्हायरस
4. HKU बीटा कोरोनाव्हायरस

कोरोनाची लक्षणे :

कोरोनाव्हायरस रोग 2019 (कोविड -19) विषाणूचा संसर्ग झालेल्यांना ताप, खोकला, थकवा आणि श्वास लागणे अशी फ्लूसारखी लक्षणे दिसू शकतात. श्वास घेण्यात अडचण, सतत छातीत दुखणे किंवा छातीवर दबाव असल्यासारखे वाटणे, गोंधळून जाणे, जागे होण्यास अडचण येणे आणि चेहरा किंवा ओठ निळे होणे या सारखी लक्षणे आढळल्यास तात्काळ वैद्यकीय उपचारांचा सल्ला दिला जातो. शिंका येणे, नाक वाहणे किंवा घसा खवखवणे अथावा मळमळ, उलट्या किंवा अतिसार ही लक्षणे फार कमी रुग्णांमधे दिसून आली आहेत.

कोरोनावर निदान :

17 जानेवारी 2020 रोजी जागतिक आरोग्य संघटनेने सार्स-सीओव्ही -2 साठी अनेक आरएनए चाचणीचे मानदंड प्रकाशित केले व रिअल-टाइम रिव्हर्स ट्रान्सक्रिप्शन पॉलिमरेज चेन रिएक्शन (rRT-PCR) ही चाचणी कोरोना लागण झाल्याचे पुष्टीकरण करण्यासाठी प्रमाणित केली (Dey, Sushmi. (2020) ही चाचणी विशेषतः नाकातून घेतलेल्या नमुन्यांची अथवा घशातून घेतलेल्या थुंकीच्या नमुन्यांवर केली जाते. चिन्च्या शास्त्रज्ञांना कोरोनाव्हायरसच्या नमुन्याच्या विश्लेषणांती ह्या

प्रा. पवत प्रदाप काबळ

विषाणूचे जनुकीय गुणसूत्र मिळवण्यात यश मिळाले. जगभरातील संशोधकांना स्वतःचे रिअल-टाइम रिव्हर्स ट्रान्सक्रिप्शन पॉलिमरेज चेन रिएक्शन (rRT-PCR) ह्या चाचणी साठीचे टेस्ट किट बनवण्यासाठी मदत होईल या उद्देशाने ते संशोधन चिन्च्या शास्त्रज्ञांनी जाहीर प्रकाशित केले. (Cohen J, Normile D - January 2020). अँटीबॉडी रक्त चाचणीत रुग्ण संक्रमित असल्याचे आढळल्यास त्या रुग्णांची जागतिक आरोग्य संघटनेने प्रमाणित केलेली rRT-PCR चाचणी होणार आहे.

कोरोनाचे प्रतिबंध :

रोगाचा प्रसार रोखण्यासाठीचे धोरण म्हणून वारंवार साबणाने व्यवस्थित (कमीतकमी 20 सेकंद) हात धुणे, इतरांशी शारीरिक अंतर राखणे (विशेषतः लक्षणे असणाऱ्या लोकांकडून), खोकताना किंवा शिंगताना रुमालाचा वापर करणे. अचानक शिंक आली असताना व रुमाल जवळ नसल्यास कोपऱ्याने हाताची घडी घालून खाकेच्या दिशेने आतील बाजूस शिंकणे. न धुतलेले हात चेहऱ्यापासून दूर ठेवणे या उपायांचा वापर केल्यास विषाणूचा प्रादुर्भाव रोखण्यात मदत होते.(Barclay E-(10 March 2020).

सामाजिक शारीरिक अंतर हा कोरोनाव्हायरस सारख्या अति संक्रामक रोगाचा प्रसार रोखण्याच्या उपायांपैकी सर्वात महत्त्वाचा विषय आहे. निदान न झालेल्या पण संक्रमित असलेल्या अशा व्यक्तींच्या मार्फत समाजात होणारे संभाव्य संक्रमण रोखण्यासाठी या उपायाचा फार फायदा होतो. शाळा आणि कामाची ठिकाणे बंद करून, प्रवासावर प्रतिबंध घालून आणि सार्वजनिक मेळावे रद्द करून संभाव्य संक्रमित व्यक्तींचा इतरांशी संपर्क कमी करण्यामागचा उद्देश असतो. दोन व्यक्तींमधील अंतराच्या मार्गदर्शक तत्वांप्रमाणे कमीतकमी 6 फूट (1.8 मीटर) अंतर राखणे आवश्यक आहे. बऱ्याच देशांनी शिफारस केली आहे की निरोगी व्यक्तींनी देखील जनतेत जाताना मास्क किंवा स्कार्फचा वापर करावा.

भावनिक बुद्धिमत्ता (Emotional Intelligence) :

एकूणच कोणत्याही व्यक्तीची भावनांचा वापर करून संवाद साधण्याची, घडलेल्या व केलेल्या सर्व घडामोडी स्मरणात ठेवण्याची, एखाद्या प्रसंगाचे वर्णन करण्याची, एखाद्या घटनेतून बोध घेण्याची, इतरांचे मत समजून घेण्याची, व्यक्तींना पारखण्याची, भावना समजून सांगण्याची आंतरिक क्षमता म्हणजे भावनिक बुद्धिमत्ता होय.

भावनिक बुद्धिमत्तेचा प्रवास:

बुद्धिमत्तेच्या क्षेत्रात अल्फ्रेड बिने यांनी 1905 मध्ये पहिली बुद्धिमत्ता मापन चाचणी विकसित केली तसेच 1908 मध्ये 'मानसिक वय' ही संकल्पना जगासमोर आणली. एडवर्ड थॉर्नडाईक (1920) यांनी सर्वप्रथम 'सामाजिक बुद्धिमत्ता' अशी संकल्पना मांडली जी फार कोणास माहित नाही तर डेव्हिड वेश्लर हे प्रौढ बुद्धिमत्तेचे जनक, यांनी हुशारी केवळ बुद्धिमत्तेवर अवलंबून नसल्याचे मत मांडले. ल्यूनर (1966) यांनी 'भावनिक बुद्धिमत्ता, यावर आधारित एक शोधनिबंध प्रसिद्ध केला त्याचप्रमाणे क्लॉड स्टायनर (1974) यांनी 'भावनिक साक्षरता' या विषयावरील लेख प्रसिद्ध केलेला आहे.

बुद्धिमत्ता क्षेत्रात खळबळ निर्माण करणारे हॉवर्ड गार्डनर यांनी 'मल्टिपल इंटेलिजन्स' वरील लिखाण प्रसिद्ध केले. भावनिक बुद्धिमत्तेच्या घटकाची मांडणी पीटर सॅलोव्हे व जॅक मेयर (1990) यांनी केली त्यानंतर 1995 मध्ये डॅनियल गोलमन यांनी भावनिक बुद्धिमत्तेविषयी पुस्तक प्रसिद्ध केले. या ठळक नोंदी म्हणजे भावनिक बुद्धिमत्तेवरील संशोधनाचा इतिहास म्हणता येईल. यामधील काही सैद्धांतिक चौकटी या काळाच्या कसोटीवर खऱ्या उतरल्या आहेत. जसे की, हॉवर्ड गार्डनर यांचे Frames of Mind : The theory of multiple intelligence हे पुस्तक. यामध्ये त्यांनी मनुष्याकडे एकापेक्षा अधिक प्रकारच्या 'बुद्धिमत्ता' असल्याची संकल्पना मांडलेली आहे. एकूण नऊ विविध प्रकारच्या बुद्धिमत्तेपैकी प्रामुख्याने व्यक्तिअंतर्गत (Intrapersonal) प्रा. पर्वत प्रदीप कांबळे

म्हणजे भावनिक बुद्धिमत्ता आणि आंतरवैयक्तिक (Interpersonal) म्हणजे सामाजिक बुद्धिमत्ता असे ठळकपणे मांडलेले आढळते. तसेच डॅनियल गोलमन यांच्या Emotional Intelligence : Why it can matter more than IQ या सुप्रसिद्ध पुस्तकानंतर भावनिक बुद्धिमत्ता ही संज्ञा अधिक प्रचलित झाली.

भावनिक बुद्धिमत्ताचे 5 घटक :**स्वतः ची जाणीव :**

स्वतः ची जागरूकता , किंवा आपल्या भावना ओळखणे आणि समजून घेण्याची क्षमता, भावनिक बुद्धिमत्तांचा एक महत्वपूर्ण भाग आहे. आपल्या भावनांना ओळखण्याव्यतिरिक्त, तथापि, आपल्या स्वतःच्या कृती, मनः स्थिती आणि इतर लोकांच्या भावनांबद्दलच्या परिणामाबद्दल माहिती आहे.

स्वतः ची जाणीव होण्यासाठी, आपण आपल्या भावनांचे निरीक्षण करणे, विविध भावनिक प्रतिक्रिया मान्य करणे आणि प्रत्येक विशिष्ट भावना योग्यरितीने ओळखणे सक्षम असणे आवश्यक आहे. स्वतः ची जाणीव असलेली व्यक्ती देखील त्यांच्या भावनांबद्दल आणि ते कसे वागतात त्यातील संबंध ओळखतात. ही व्यक्ती स्वतःची ताकद आणि मर्यादा ओळखण्यास सक्षम आहेत, नवीन माहिती आणि अनुभवांसाठी खुली असतात, आणि इतरांबरोबर त्यांच्या परस्परसंवादांपासून शिकतात.

Goleman सुचवितो की ज्या लोकांना हे स्वतः ची जागरूकता आहे त्यांना विनोदाची चांगली भावना आहे, स्वतःला आणि त्यांच्या क्षमतेवर विश्वास आहे, आणि इतर लोकांना ते कसे अनुभवतात याची जाणीव आहे.

स्वनियंत्रण :

आपल्या भावनांबद्दल जागरूक असण्याव्यतिरिक्त आणि इतरांवरील आपल्या प्रभावाशिवाय, भावनिक बुद्धिमत्ता आपल्या भावनांचे नियमन करण्यास आणि व्यवस्थापित करण्यास सक्षम होणे

आवश्यक आहे. याचा अर्थ म्हणजे लॉक-डाउन वर भावना ठेवणे आणि आपल्या खर्चा भावना लपविणे याचा अर्थ असा नाही - त्याचा अर्थ म्हणजे आपल्या भावना व्यक्त करण्यासाठी योग्य वेळ, स्थान आणि मार्ग प्रतीक्षा करणे. स्वतःची विनियमन म्हणजे आपल्या भावनांना योग्य प्रकारे व्यक्त करणे .

जे लोक स्व-नियमात कुशल असतात ते लवचिक असतात आणि बदलत्या परिस्थितीशी जुळवून घेतात. ते विरोधाभास हाताळण्यास तसेच तणावपूर्ण किंवा अडचणीच्या परिस्थितीत देखील चांगले आहेत. Goleman देखील सुस्पष्टता मध्ये मजबूत स्व-नियमन कौशल्ये उच्च आहेत असे सूचित करते की ते विचार करतात की ते इतरांना कसे प्रभावित करतात आणि स्वतःच्या कृतींसाठी जबाबदारी घेतात.

सामाजिक कौशल्य :

इतरांशी चांगल्या प्रकारे संवाद साधण्यात सक्षम असणे हे भावनात्मक बुद्धीमत्तेचे आणखी एक महत्त्वाचे पैलू आहे. खरे भावनात्मक समजून आपल्या भावना आणि इतरांच्या भावना समजून घेण्याव्यतिरिक्त इतर गोष्टींचा समावेश होतो - आपण ही माहिती आपल्या दैनंदिन संवादांमध्ये आणि संप्रेषणामध्ये कार्य करण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे. व्यावसायिक सेटिंग्जमध्ये, कर्मचा-यांशी नातेसंबंध आणि संबंध निर्माण करण्यास सक्षम होऊन आणि नेते आणि सहकर्मींसोबत मजबूत संबंध विकसित करण्यास सक्षम असण्यापासून कामगारांना फायदा होऊ शकतो तेव्हा मॅनेजर्सचा फायदा होतो. काही महत्त्वाच्या सामाजिक कौशल्यांमध्ये सक्रीय ऐकणे, मौखिक संभाषण कौशल्य, नॉनव्हरल संभाषण कौशल्य , नेतृत्व आणि प्रेरणा यांचा समावेश आहे.

सहानुभूती :

सहानुभूती, किंवा इतरांना कसे भावना आहेत हे समजून घेण्याची क्षमता भावनिक बुद्धिमत्तासाठी पूर्णपणे **प्रा. पर्वत प्रदीप कांबळे**

निर्णायक आहे. परंतु यामध्ये केवळ इतरांच्या भावनिक अवस्था ओळखण्यातच चालत नाही - या माहितीवर आधारित लोकांसाठी आपल्या प्रतिसादांचाही समावेश आहे. उदाहरणार्थ, एखादी व्यक्ती दुःखी किंवा निराश वाटणारी आहे असे आपल्याला वाटते तेव्हा, उदाहरणार्थ, त्या व्यक्तीस आपण कसे प्रतिसाद द्या याचा परिणाम होईल. आपण त्यांना अतिरिक्त काळजी आणि काळजी घेऊन त्यांचा निषेध करू शकता किंवा आपण त्यांचे विचार वाढवण्याचा प्रयत्न करू शकता.

सहानुभूती असणे देखील लोकांना गतिशीलता समजून घेण्यास मदत करते जे सहसा सामाजिक संबंधांवर विशेषतः प्रभाव टाकतात, विशेषतः कार्यस्थळ सेटिंग्जमध्ये. या क्षेत्रातील सक्षम व्यक्तींना वेगवेगळ्या संबंधात ताकदीचे सामर्थ्य आहे हे समजण्यास सक्षम आहेत, हे ताक्यांना भावना आणि वागणुकांवर कसे प्रभाव पाडतात आणि अशा पॉवर डायनॅमिक्सवर वियोग करणार्या वेगवेगळ्या परिस्थितींचा अचूकपणे अर्थ लावतात.

प्रेरणा :

भावनात्मक बुद्धीमत्तेमध्ये आंतरिक प्रेरणा देखील महत्त्वाची भूमिका बजावते. जो भावनिक दृष्टिकोन आहेत ते लोक केवळ बाह्य पुरस्कारांव्यतिरिक्त इतर गोष्टींमधून प्रेरणा देतात ज्यात प्रसिद्धी, पैसा, ओळख आणि प्रशंसा. त्याऐवजी, त्यांच्या स्वतःच्या आतील गरजा आणि उद्दीष्टे पूर्ण करण्यासाठी त्यांना उत्कटता आहे. ते त्या गोष्टी शोधतात ज्या अंतर्गत परतावा देतात, अनुभव हा एक क्रियाकलापांशी सुसंगत राहण्यापासून आणि पीक अनुभवाचा पाठपुरावा करतात . जे या क्षेत्रात सक्षम आहेत ते क्रिया-देणारं असतात. ते लक्ष्य निर्धारित करतात, यशाची उच्च आवश्यकता असते आणि ते नेहमीच चांगले करण्याचा मार्ग शोधत असतात. ते खूप वचनबद्ध असतात आणि त्यांच्यापुढे एखादे कार्य पुढे केले जाते तेव्हा पुढाकार घेण्यास ते चांगले असतात.

भावनिकदृष्ट्या बुद्धिमान व्यक्तीची लक्षणे :

1. उच्च भावनिक बुद्धिमत्ता असणा-या व्यक्ती या इतर व्यक्तींशी अत्यंत सुखद, निकोप व यशस्वी नातेसंबंध प्रस्थापित करतात.
2. अशा व्यक्तींना आपल्या नकारात्मक भावनांचा स्रोत शोधता येतोतसेच या व्यक्ती अत्यंत समाधानासाठी अशा -आत्मविश्वासाने दिर्घ सुख नकारात्मक भावनांचे रुपांतरन सकारात्मक वृत्तीत करतात
3. उच्च भावनिक बुद्धिमत्ता असणाऱ्या व्यक्ती स्वतःच्या सुखाची जबाबदारी समाजावर नः .स्वीकारतात :लादता स्वतः
4. अशा व्यक्ती आपली जीवनमुल्ये व श्रध्दांची चिकित्सा करून आपल्या जगण्याची काही प्रमाणके ठरवितात व त्यानुसार जीवन व्यतीत करतात.
5. भावनिकदृष्ट्या बुद्धिमान व्यक्ति स्वतःच्या भावना योग्य प्रकारे ओळखतात व त्यांचे योग्य प्रकारे व्यवस्थापन करतात
6. अशा व्यक्ती स्वतःच्या भावनांचे नियमन व नियंत्रण अत्यंत व्यवस्थितरीत्या करतात.

साहित्याचा आढावा (Review of literature) :

Vinu. H. (2020) यांनी "Relation of mental health with emotional intelligence among college going girls" या शीर्षकावर संशोधन केले आहे. त्यांनी या संशोधनात There would be significant difference between emotional intelligence and mental health among the girls living in rural and urban area. ही सिद्धांत कल्पना मांडलेली आहे. तसेच या संशोधनासाठी त्यांनी ग्रामीण 50 व शहरी 50 असे एकूण 100 विद्यार्थ्यांच्या वर संशोधन करण्यासाठी डॉ. अरुण कुमार आणि सुरक्षा पाल यांची भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणी वापरली आहे. तसेच प्राप्त **प्रा. पर्वत प्रदीप कांबळे**

माहितीचे विश्लेषण करण्यासाठी मध्यमान प्रमाण विचलन व सहसंबंध या संख्याशास्त्रीय साधनांचा वापर केला आहे व माहितीचे विश्लेषण केले असता ग्रामीण व शहरी विद्यार्थ्यांच्या मध्ये आलेला गुणांक हा लक्षनीयतेच्या 0.05 पातळीवर सार्थ असल्याचे दिसून येते म्हणजेच त्यांनी सुरुवातीला मांडलेली सिद्धांत कल्पना या फलित आणि स्वीकारलेली नाही.

हेतू (Aim) :

कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेचा तुलनात्मक अभ्यास करणे

उद्दिष्टे (Objectives) :

1. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव या घटकाबाबत अभ्यास करणे.
2. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेमधील आंतरवैयक्तिक जाणीव घटक - .अभ्यासणे
3. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेतील व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन या घटकाचा अभ्यास करणे.
4. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेतील आंतर वैयक्तिक व्यवस्थापन या घटकाचा अभ्यास करणे.
5. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेबाबत अभ्यास करणे

सिद्धांतकल्पना (Hypotheses) :

1. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव या घटकाबाबत फरक दिसून येत नाही.
2. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेमधील आंतरवैयक्तिक जाणीवेबाबत - .फरक आढळत नाही
3. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेतील व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन या घटकाबाबत फरक दिसून येत नाही.
4. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेतील आंतर वैयक्तिक व्यवस्थापन या घटकाबाबत फरक आढळत नाही.
5. कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेबाबत फरक दिसून येत नाही.

परिवर्तके (Variables) :

- a) स्वतंत्र परिवर्तक (IV) : कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिला .
- b) परतंत्र परिवर्तन (DV) : भावनिक बुद्धिमत्ता

फलिते आणि चर्चा (Result and Discussion) :

कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेबाबत मध्यमान प्रमाण विचलन टी - मूल्य व सार्थता पातळी दर्शवणारा तक्ता :

संशोधन कार्यपद्धती (Research methodology) :**अ) नमुना (Sample) :**

कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेचा अभ्यास करण्यासाठी हुपरी व इचलकरंजी शहरातील कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणी व 30 नोकरी करणाऱ्या महिला असे एकूण 60 महिलांचा नमुना सहेतूक नमुना निवड पद्धतीने निवडले. या संशोधनातील सर्व महिला 30 ते 50 या वयोगटातील आहेत.

ब) मानसशास्त्रीय साधने (Psychological tools) :

सदर अभ्यासाकरिता डॉ. एस. के. मंगल आणि शुभ्रा मंगल यांची भावनिक बुद्धिमत्ता चाचणी वापरली आहे. ही चाचणी एकूण पाच भागांमध्ये आहे. प्रत्येक भागामध्ये 25 विधाने असून असे एकूण 100 विधाने या चाचणीमध्ये आहेत व प्रत्येक विधानासमोर दोन पर्याय आहेत जो पर्याय लागू पडतो त्या पर्यायास बरोबर (✓) असे चिन्ह करून आपले उत्तर नोंदवायचे आहे. या चाचणीची चाचणी - पुनरचाचणी विश्वसनीयता 0.92 आणि चाचणीची यथार्थता 0.61 इतकी आहे.

क) संख्याशास्त्रीय साधने (Statistical tools) :

प्रस्तुत संशोधनात प्राप्त माहितीचे विश्लेषण करण्यासाठी माध्यमान, प्रमाण विचलन व टी-मूल्य या संख्याशास्त्रीय साधनाचा वापर केला आहे.

अ. क्र.	भावनात्मक बुद्धिमत्तेचे घटक (Factor)	कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणी		कोविडशी सामना केलेल्या 30 नोकरी करणाऱ्या महिला		टी मूल्य - (t-value)	सार्थता पातळी (Significant level)
		मध्यमान (Mean)	प्रमाण विचलन (SD)	मध्यमान (Mean)	प्रमाण विचलन (SD)		
1.	व्यक्ती अंतर्गत जाणीव	15	3.16	17.83	3.27	3.45	0.01**
2.	आंतरवैयक्तिक जाणीव	15	4.32	18.4	2.85	2.98	0.01**
3.	व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन	17.66	4.22	19.83	3.63	2.17	0.05*
4.	आंतर-वैयक्तिक व्यवस्थापन	15.43	3.45	17.06	3.32	1.89	सार्थ नाही
5.	भावनात्मक बुद्धिमत्ता	64.46	12.42	71.2	10.41	2.28	0.05*

(भेदमुक्ती प्रमाण संख्या (df) : 58, 0.05* पातळीवरील मूल्य 2.00 आणि 0.01** पातळीवरील मूल्य 2.66)

चर्चा (Discussion) :

वरील तक्त्यामध्ये कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनात्मक बुद्धिमत्ते मधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव, आंतर-वैयक्तिक जाणीव, व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन, आंतर-वैयक्तिक व्यवस्थापन आणि एकूण भावनात्मक बुद्धिमत्तेबाबत मध्यमान, प्रमाण विचलन, टी मूल्ये आणि सार्थता पातळी दर्शवले आहे.

भावनात्मक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणींचा मध्यमान 15 व प्रमाण विचलन 3.16 आहे त्याचबरोबर कोविडशी सामना केलेल्या 30 नोकरी करणाऱ्या महिलांचा मध्यमान 17.83 व प्रमाण विचलन 3.27 इतका असून त्यांच्या मधील भेद मुक्ती प्रमाण संख्या 58 इतके आहे. या दोन्ही समूहातील टी गुणांक 3.45 इतका असून लक्षणीयतेच्या 0.01 पातळीवर सार्थ असल्याचे दिसून येते. म्हणजेच भावनात्मक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव

या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी पेक्षा नोकरी करणाऱ्या महिलांच्या बाबतीत उच्च दर्जाचे दिसून येते. म्हणून सुरुवातीला भावनात्मक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव या घटकाबाबत मांडलेली सिद्धांत कल्पना वरील फलिताने स्वीकारलेले नाही.

अंतर- वैयक्तिक जाणीव या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणींचा मध्यमान 15 व प्रमाण विचलन 4.32 आहे त्याचबरोबर नोकरी करणाऱ्या 30 महिलांचा मध्यमान 18.4 व प्रमाण विचलन 2.85 इतका असून त्यांच्यातील भेद मुक्ती प्रमाण संख्या 58 इतके आहे या दोन्ही घटकाबाबतचे टी मूल्ये 2.98 इतके आले असून हे लक्षणीयतेच्या 0.01 पातळीवर सार्थ असल्याचे दिसून येते. म्हणजेच भावनात्मक बुद्धिमत्तेमधील अंतर वैयक्तिक जाणीव या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणीपेक्षा नोकरी करणाऱ्या महिलांचा दर्जा उच्च दिसून येतो. म्हणून अंतर व्यक्तीगत जाणीव या

घटकाबाबत सुरुवातीला मानलेले सिद्धांत कल्पना वरील फलीतानी स्वीकारलेली नाही.

भावनिक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणींचा मध्यमान 17.66 व प्रमाण विचलन 4.22 आहे तसेच नोकरी करणाऱ्या 30 महिलांचा मध्यमान 19.83 व प्रमाण विचलन 3.63 इतका आला असून त्यांच्यामधील भेद मुक्ती प्रमाण संख्या 58 आहे. या दोन्ही घटकातील टी मूल्ये 2.17 आला असून हे लक्षणियतेच्या 0.05 पातळीवर सार्थ असल्याचे दिसून येते. म्हणजेच भावनिक बुद्धिमत्तेमधील व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी पेक्षा नोकरी करणाऱ्या महिला उच्च दिसून येतात म्हणुन व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन या घटकाबाबत सुरवातीला मांडलेली सिद्धांत कल्पना वरील फलीतानी स्वीकारलेली नाही.

भावनिक बुद्धिमत्ते मधील अंतर वैयक्तिक व्यवस्थापने बाबत कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणींचा मध्यमान 15.43 व प्रमाण विचलन 3.45 आहे तसेच नोकरी करणाऱ्या 30 महिलांचा मध्यमान 17.06 व प्रमाण विचलन 3.32 इतका आला असून त्यांच्यामधील भेद मुक्ती प्रमाण संख्या 58 आहे. या दोन्ही घटकातील टी मूल्ये 1.89 आला असून हे लक्षणियतेच्या 0.05 पातळीवर सार्थ नसल्याचे दिसून येते. म्हणजेच भावनिक बुद्धिमत्तेमधील अंतर वैयक्तिक व्यवस्थापन या घटकाबाबत कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिला यांच्यात फारसा बदल दिसून येत नाही म्हणुन अंतर वैयक्तिक व्यवस्थापन या घटकाबाबत सुरवातीला मांडलेली सिद्धांत कल्पना वरील फलीतानी स्वीकारलेली आहे.

भावनिक बुद्धिमत्तेबाबत कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणींचा मध्यमान 64.46 व प्रमाण विचलन 12.42 आहे तसेच नोकरी करणाऱ्या 30 महिलांचा मध्यमान 71.2 व प्रमाण विचलन 10.41 इतका आला असून त्यांच्यामधील भेद मुक्ती प्रमाण संख्या 58 आहे. या

प्रा. पर्वत प्रदीप कांबळे

दोन्ही घटकातील टी मूल्ये 2.28 आला असून हे लक्षणियतेच्या 0.05 पातळीवर सार्थ असल्याचे दिसून येते. म्हणजेच कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी पेक्षा नोकरी करणाऱ्या महिलांच्या मधील भावनिक बुद्धिमत्ता उच्च दिसून येते म्हणुन भावनिक बुद्धिमत्तेबाबत सुरवातीला मांडलेली सिद्धांत कल्पना वरील फलीतानी स्वीकारलेली नाही.

निष्कर्ष (Conclusion) :

- 1) कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणी व नोकरी करणाऱ्या महिलांच्यातील भावनिक बुद्धिमत्तेमधील आंतरवैयक्तिक - व्यवस्थापनेबाबत फरक दिसून येत नाही
- 2) कोविडशी सामना केलेल्या गृहिणीपेक्षा नोकरी करणाऱ्या महिलांच्या मध्ये भावनिक बुद्धिमत्ते मधील व्यक्ती अंतर्गत जाणीव, आंतरवैयक्तिक - जाणीव, व्यक्ती अंतर्गत व्यवस्थापन आणि एकूण भावनिक बुद्धिमत्ता उच्च असल्याचे दिसून येते.

मर्यादा (Limitations) :

- 1) सदर संशोधन हे हुपरी व इचलकरंजी शहरातील कोविडशी सामना केलेल्या 30 गृहिणी व 30 नोकरी करणाऱ्या महिलांच्या पुरताच मर्यादित आहे.
- 2) सदर संशोधनासाठी मर्यादित संख्याशास्त्रीय साधनांचा वापर केला आहे .
- 3) यापेक्षा मोठा नमुना घेतल्यास वेगळे निष्कर्ष येण्याची शक्यता आहे.

संदर्भसूची (References) :

1. Barclay E (10 March 2020). "How canceled events and self-quarantines save lives, in one chart". *Vox*. Archived.

2. Boseley, Sarah (January 30, 2020). "WHO declares coronavirus a global health emergency". *The Guardian*.
3. Cohen J, Normile D (January 2020). "New SARS-like virus in China triggers alarm" (PDF). *Science*. 367 (6475): 234–35.
4. Dey, Sushmi. (2020) "Vital test to cover all symptomatic cases in hotspots now".
5. Garret H. (2007), "Statistic in Psychology & Education" Agre: Surjeet Publication.
6. Mangal S. K. (1971), "Mangal Emotional Intelligence Inventory manual" Agra: National psychological corporation Karachi.
7. Perlman, Stanley.(Feb 2020) "Another Decade, Another Coronavirus". *The New England Journal of Medicine*. 382(8): 760–762.
8. Vinu (2020). Relation of mental health with emotional intelligence among college going girls. *International Journal of Indian Psychology*, 8(4), 1386-1390. DIP:18.01.151/20200804, DOI:10.25215/0804.151
9. गोलेमॅन, डी) .1998). भावनिक बुद्धिमत्ता सह कार्यरत न्यूयॉर्कबॅन्टाम :